

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, יחידת לימוד אחת, מועד קיץ 2009

שאלונים: 141, 034103

מוגש על-ידי: יעקב סרוסי ורענן נוימרק
מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שעליו מתבססת טענת התומכים הוא: **עיקרון שלטון העם**.
הסבר: עיקרון שלטון העם פירושו, שהעם הוא הריבון ומקור הסמכות במדינה, והוא בוחר נציגים השולטים בשמו ולמענו.
ביסוס: בארצות הברית נשיא המדינה ממנה את השופטים בבית המשפט העליון. כיוון שהנשיא נבחר על-ידי ציבור האזרחים, הרי שכאשר הוא ממנה בעלי תפקידים כגון שופטים, הוא מבטא את עמדת הבוחרים ובכך מממש את עיקרון שלטון העם.

זיהוי: הזכות של הנאשמים שמימושה עלול להיפגע לטענת המתנגדים היא **הזכות להליך משפטי הוגן**.

הסבר: כל אדם זכאי להגנה על זכויותיו במהלך העמדתו לדין: אסור לעצור אדם בלא משפט ליותר מפרק זמן קצוב, אין להעניש אדם ללא משפט, זכותו של אדם לדעת במה הוא מואשם, זכותו להיות מיוצג על-ידי עורך דין וזכותו להישפט בפני שופטים בלתי תלויים.
ביסוס: לטענת המתנגדים, כאשר השופטים ממונים על ידי הנשיא, הם ירגישו מחויבות לנשיא ולהשקפת עולמו, ולכן פסיקתם עלולה להיות מושפעת משיקולים זרים ולא משיקולים אובייקטיביים. בכך תיפגע הזכות להליך משפטי הוגן.

שאלה מספר 2

זיהוי: הזכות של השוטרים שמימושה נפגע לטענת מפקד המשטרה היא: **הזכות לכבוד**.
הסבר: הזכות שלא להיות נתון ליחס משפיל ומעליב.

ביסוס: פרסום התמונות של מכוניות משטרה שעברו עבירות תנועה על-ידי העיתון גורם לציבור, לטענת מפקד תחנת המשטרה, לזלזול בשוטרים ולפגיעה במעמדם. כתוצאה מכך נפגע כבודם של השוטרים.

זיהוי: הזכות שהעיתון ביקש לממש, לדברי העורכת היא: **הזכות לחירות המידע/ זכות הציבור לדעת.**

הסבר: זכות הציבור שתהיה לו נגישות למידע חיוני הנוגע לנבחר הציבור ורשויות השלטון, כדי שיוכל לקבל החלטות בצורה שקולה.

ביסוס: עורכת העיתון טענה שבמדינה דמוקרטית, התקשורת זכאית לדווח על פעילות המשטרה, כדי לאפשר לאזרחים לבקר פעילות זו. לכן, בפרסום התמונות של מכוניות משטרה שעברו עבירות תנועה מממשות התקשורת את תפקידה במדינה דמוקרטית – לספק לציבור מידע כדי שיוכל לגבש החלטות בצורה שקולה לגבי פעילות נציגי השלטון.

אפשרות נוספת:

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שהעיתון ביקש לממש, לדברי העורכת הוא **עיקרון הגבלת השלטון.**

הסבר: עיקרון הגבלת השלטון פירושו צמצום כוחו של השלטון כדי למנוע עריצות/ שרירותיות באמצעות מנגנוני ביקורת שונים.

ביסוס: עורכת העיתון אמרה שבמדינה דמוקרטית התקשורת זכאית לדווח על הפעילות של המשטרה, כדי שהאזרחים יוכלו לבקר פעילות זו. לכן, לדברי העורכת, מדובר במימוש עיקרון הגבלת השלטון.

פרק שני

על הנבחן לענות על שלוש שאלות מבין השאלות 3-7

שאלה מספר 3

שני תנאים לקיומה של מדינה ריבונית (על הנבחן היה להציג שני תנאים):

- **טריטוריה**- שטח מדינה בגבולות מוגדרים הכולל יבשה מים: נהרות, אגמים, מי חופים ואוויר.
- **אוכלוסיה**- רוב של אזרחים ומיעוט של תושבי קבע שאינם אזרחים, כגון תושבים זרים.
- **שלטון**- גוף השולט באמצעות מוסדותיו על הטריטוריה ועל האוכלוסייה.

- **עצמאות** - ריבונות, המדינה חופשית כיצד לנהל את ענייני הפנים והחוץ שלה ואינה כפופה להוראותיה של מדינה אחרת.

שאלה מספר 4

סיבות לחשיבות הסובלנות (על הנבחן היה להציג שתי סיבות):

- הסובלנות מבטיחה את מימוש זכויות הפרט והקבוצה במדינה כמו החירות, חופש הביטוי לדעות השונות, חופש ההתארגנות וכדומה.
- סובלנות פוליטית מאפשרת תחרות חופשית ופתיחות במערכת הפוליטית לרעיונות שונים, אף אם הם אינם מקובלים. כך נחשפים האזרחים לקשת רחבה של דעות ויש באפשרותם לבחון אותן.
- סובלנות פוליטית מעניקה לגיטימציה לדעות של נציגי הקבוצות השונות ובהן קבוצות האופוזיציה.

שאלה מספר 5

פקודה בלתי חוקית בעליל היא פקודה **בלתי מוסרית** הנוגדת את נורמות ההתנהגות המקובלות בחברה האנושית. על המקבל פקודה בלתי חוקית בעליל חלה החובה שלא לציית לפקודה/ הוראה. אם יבצע את הפקודה, הוא יועמד לדין.

שאלה מספר 6

הגורמים לשסע הלאומי:

- **הזדהותם של הערבים אזרחי ישראל עם מצוקתם של בני עמם הפלסטינים:**
 הערבים שנשארו בגבולות מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות, המזוהים עם האומה הערבית מבחינה לאומית, תרבותית והיסטורית, רואים עצמם חלק מהעם הפלסטיני. הם קיבלו אזרחות ישראלית ונאלצו להתמודד עם מצב חדש: מרוב ערבי בארץ ישראל הם הפכו למיעוט ערבי במדינת ישראל, מדינה שבינה ובין בני עמם (הפלסטינים) החיים בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה מתחולל עימות. אזרחי ישראל הערבים מטילים על ישראל את האחריות להיווצרותה של הבעיה הפלסטינית וכן הם רואים בה כמי שפוגעת בבני עמם הפלסטינים. התוצאה היא מתח בין הערבים אזרחי ישראל והיהודים אזרחי המדינה.

- **הגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית:** עצם הגדרתה של ישראל כמדינת לאום יהודית, שסמליה, המנונה, דיגלה וחלק מחוקיה קשורים רק לעם היהודי יוצרת התנגשות עם האזרחים הערבים במדינה. הערבים אזרחי המדינה טוענים, שאינם מקבלים יחס שוויוני ושוויון זכויות מלא למרות מחויבותה של ישראל להעניק לכל אזרחיה, יהודים וערבים, מעמד שווה בפני החוק וזכות השתתפות שווה בחיים המדיניים והפוליטיים. בשל כך חלק מהאזרחים הערבים חשים שהמדינה אינה מדינתם כפי שהיא מדינתם של האזרחים היהודים. לתפיסתם ישראל אינה יכולה להיות מדינה דמוקרטית, כאשר היא מגשימה חזון של בני קבוצה דתית לאומית אחת (היהודים) על חשבון תושבים ואזרחים, הנמנים עם קבוצה לאומית אחרת (הערבים).
- **השליטה הישראלית בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה:** עם הקמתה של מדינת ישראל פרצה מלחמת העצמאות שבמהלכה גורשו מאות אלפי ערבים שחיו בארץ ישראל בתקופת שלטון המנדט הבריטי. הערבים שגורשו עברו להתגורר במדינות ערב ובשטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה. כך הפך הסכסוך היהודי-ערבי לסכסוך ישראלי-פלסטיני. סכסוך זה החריף לאחר מלחמת ששת הימים (1967) שבמהלכה כבש צה"ל את שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, כיוון שכעת מצאו עצמם מאות אלפי ערבים-פלסטינים תחת שליטה צבאית ישראלית בניגוד לרצונם.

שאלה מספר 7

שני תפקידים של הכנסת:

- **פיקוח וביקורת על עבודת הממשלה:** הרשות המחוקקת מבקרת ומפקחת על פעילות הממשלה- הרשות המבצעת. הממשלה אינה יכולה לפעול שלא באמצעות חוק או על ידי חוק. הכנסת יכולה למנוע העברת חוקים אותם יוזמת הממשלה, ובכך לפקח ולבקר את פעילותה. בנוסף, בידי הכנסת כלים פרלמנטריים רבים המאפשרים לה לפקח ולבקר את עבודת הממשלה: שאילתות, הצבעת אי-אמון, הצעות לסדר היום.
- **חקיקת חוקים:** תפקידה העיקרי של הכנסת הוא לחוקק את החוקים המנחים את רשויות השלטון וציבור האזרחים בפעילותם. חקיקה זו מכונה חקיקה ראשית.

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 8-9

שאלה מספר 8

ביטויים לאופי הדמוקרטי של מדינת ישראל המופיעים בהכרזת העצמאות (על הנבחן היה לציין שני ביטויים):

- "מדינת ישראל... תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין..." - קביעת הזכות ל**שוויון** כזכות מנחה למדינת ישראל.
- "מדינת ישראל... תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות..." - קביעת הזכות ל**חירות** המבססת את זכויות האדם והאזרח בישראל.
- "אנו קוראים... לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל... ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים" - קביעת הזכות ל**שוויון** כזכות מנחה למדינת ישראל.
- "...תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית..." - קביעה שמדינת ישראל תתנהל תוך **הפרדת רשויות**.
- "אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט... ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה..." - קביעת העובדה שתתקיימנה **בחירות דמוקרטיות** בישראל.
- "... בהתאם לחוקה שתקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת..." - קביעת **המחויבות לכינונה** [קביעתה] של חוקה על ידי המוסדות הנבחרים.

"חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" ו"חוק יסוד: חופש העיסוק" מחזקים את המעמד המשפטי של הכרזת העצמאות כיוון שבחוקי היסוד: כבוד האדם וחירותו וחופש העיסוק נקבע כי "זכויות היסוד של האדם בישראל... יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל". קביעה זו, המופיעה בחוקי היסוד, שלהם פיסקת הגבלה, מחזקת את מעמדה המשפטי של הכרזת העצמאות כיוון שהיא **מגבילה** את יכולתה של הכנסת לחוקק חוקים הפוגעים בערכים ובזכויות המופיעים בהכרזת העצמאות.

שאלה מספר 9

עיקרון הפרדת הרשויות: עיקרון הפרדת הרשויות פירושו צמצום כוחו של השלטון כדי למנוע עריצות/ שרירותיות באמצעות הפרדה בין שלושת תפקידי השלטון: חקיקה, ביצוע ושיפוט.

תקנות לשעת חירום פוגעות במימוש עיקרון הפרדת הרשויות:

הכנסת העניקה לממשלה את הסמכות לחוקק תקנות לשעת חירום בחקיקת משנה. סמכות זו היא סמכות רחבה ביותר המעניקה לממשלה עוצמה רבה. סמכות רחבה זו עשויה לפגוע בדמוקרטיה ובזכויות האדם והאזרח בישראל. התקנות לשעת חירום מאפשרות לממשלה-הרשות המבצעת, לעקוף את הכנסת- הרשות המחוקקת, ובכך לפגוע בעקרון הפרדת הרשויות, כיוון שהממשלה אינה נזקקת לאישור הכנסת לצורך התקנת תקנות לשעת חירום.

בנוסף, יש בכוחן של התקנות לשעת חירום לסתור את החקיקה הראשית של הכנסת. בכך חודרת הרשות המבצעת לתחומה של הרשות המחוקקת באופן בלתי מידתי.

פרק שלישי

על הנבחן לבחור באחד מהקטעים ולענות על שתיים מהשאלות הקשורות לקטע שבחר

קטע 1

שאלה מספר 10

זיהוי: סוג העבריינות שבא לידי ביטוי במעשה של בעלי העסקים הוא: **עבריינות פלילית רגילה.**

הסבר: הפרת החוק הנעשית ממניעים של תועלת אישית של טובת הנאה עצמית. **ביסוס מהקטע:** בעלי החנויות טענו כי הם עוברים על חוק שעות עבודה ומנוחה, הקובע יום מנוחה שבועי לעובד, כיוון שמתן חופשה לכל העובדים היהודים בשבת, יאלץ אותם לסגור את עסקיהם ביום זה, וכתוצאה מכך הם יאבדו הכנסות ויגרם להם נזק כלכלי. בכך הם פעלו לתועלתם האישית, בניגוד לחוק, וביצעו עבריינות פלילית רגילה.

שאלה מספר 11

זיהוי: הגישה הכלכלית חברתית בה תומך כותב המאמר היא **הגישה הסוציאל-דמוקרטית.**

הסבר: גישה קהילתית הרואה במדינה גוף שיש לו מחויבות כלפי כל הפרטים החיים בחברה. גישה זו שמה את הדגש על צמצום פערים חברתיים וכלכליים. על פי התפיסה הסוציאל-דמוקרטית לא יתכן שוויון פוליטי ללא שוויון חברתי וכלכלי. בחברה שבה יש פערים חברתיים וכלכליים גדולים תיווצר תחושת קיפוח של בני השכבות הנמוכות והתוצאה תהיה אדישות פוליטית וחוסר נכונות לקחת חלק פעיל ומשמעותי בחיים הפוליטיים. הסוציאל-דמוקרטיים מוכנים לפגוע בחירויות הפרט על מנת לצמצם באופן ניכר את הפערים החברתיים.

ביסוס: כותב המאמר טוען כי יש להעדיף את רווחתם של האזרחים, במיוחד של אלה שאינם מבוססים כלכלית, על-פני האינטרסים וחופש הפעולה של בעלי ההון. בכך הוא מבטא את הגישה הסוציאל-דמוקרטית, המדגישה את הצורך לצמצם פערים בחברה.

שאלה מספר 12

הסבר: חוק שעות עבודה ומנוחה- קובע את יום המנוחה השבועי; לגבי יהודי- את יום השבת.

החוק בא לידי ביטוי בדבריו של כותב המאמר בכך שמעסיקים רבים מנצלים את המצב הכלכלי הקשה של עובדיהם ודורשים מהם לעבוד בשבת, במרכזי קניות רבים המצויים בקרבת ישובים יהודיים. לדעת כותב המאמר יש לפעול נגד מעסיקים אלה, על מנת למנוע פגיעה בחוק שעות עבודה ומנוחה שמטרתו להגן על זכותם של העובדים ליום מנוחה שבועי.

קטע 2

שאלה מספר 13

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שמשתקף בפעילות המפלגות להגנת הסביבה לדברי כותב המאמר הוא: **עיקרון הפלורליזם.**

הסבר: עיקרון הפלורליזם פירושו ההכרה בזכות לבטא דעות שונות/השקפות שונות/צרכים שונים בחברה. פלורליזם הוא גם ההכרה בזכות של קבוצות שונות להתארגן במסגרות כדי לממש את זכויותיהן.

ביסוס מהקטע: המפלגות להגנת הסביבה שהתמודדו במערכת הבחירות הנוכחית, מדגישות היבטים שונים הקשורים להגנת הסביבה כגון; חשיבות כלכלית, שמירת איכות חיים ובכך משקפות מגוון של אינטרסים וצרכים. בכך בא לידי ביטוי עיקרון הפלורליזם.

שאלה מספר 14

אחוז החסימה: אחוז החסימה הוא אחוז מסך הקולות הכשרים שצריכה רשימה לקבל, כדי להשתתף בחלוקת המושבים בפרלמנט. מפלגה שמספר הקולות שקיבלה קטן מאחוז החסימה, אינה מיוצגת בפרלמנט.

נושא אחוז החסימה בא לידי ביטוי בטענת כותב המאמר באופן הבא:

כותב המאמר מציין שמפלגה יכולה לזכות במספר קולות גבוה יותר ממספר הקולות הדרוש לקבלת מושב בכנסת, אך אין די בקולות אלה כדי לזכות בפועל בייצוג. כלומר, כיוון שבישראל אחוז החסימה עומד על 2% יתכן מצב בו מפלגה זכתה במספר קולות המאפשר לקבל מושב בודד בכנסת, אך מספר הקולות קטן מהרף אותו קובע אחוז החסימה, ולכן המפלגה לא תהיה מיוצגת בכנסת וקולות מצביעה יאבדו.

שאלה מספר 15

זיהוי: המנגנון הפורמאלי לפיקוח וביקורת על השלטון שבא לידי ביטוי בהצעה של כותב המאמר הוא: קיומה של **אופוזיציה**, המפקחת ומבקרת את פעולות השלטון.

הסבר: נציגי העם היושבים בפרלמנט ואינם תומכים בממשלה מבקרים את פעולותיה בחקיקה, בהצבעות אי-אמון וכדומה.

ביסוס מהקטע: לטענת כותב המאמר, המפלגה המשותפת להגנת הסביבה שתקום מאיחוד המפלגות השונות הפועלות בתחום זה, גם אם לא תהיה שותפה בקואליציה, כלומר תשתייך לאופוזיציה, תוכל לפעול בדרכים שונות במליאת הכנסת ובוועדות כדי לפקח על הממשלה ולאלצה לטפל בבעיות הסביבה.

פרק רביעי

על הנבחן לענות על שתי שאלות מבין השאלות 16-19

שאלה מספר 16

זיהוי: סוג הלאומיות שבאה לידי ביטוי בדברי היושב ראש הוא **לאומיות פוליטית**.

הסבר: כאשר התגבשותם של לאומים והגדרת הזהות הלאומית מבוססות בעיקר על יסודות שהם **פרי בחירה** כמו: ערכים ואידיאולוגיה הזהות של לאומים אלה מכונה לאומיות פוליטית.

ביסוס מהקטע: לדברי ראש בית הנבחרים הקנדי, הדגל החדש של המדינה, מסמל את הזהות המשותפת של כל אזרחי קנדה, ללא הבדל מוצא, שפה או אמונה. בכך מייצג הדגל את הערכים המשותפים לכל אזרחי המדינה ומבטא לאומיות פוליטית.

שאלה מספר 17

זיהוי: המובן של הדמוקרטיה שבא לידי ביטוי בבקשתו של הדובר הוא **המובן המהותי** (דמוקרטיה כהשקפת עולם ואורח חיים).

הסבר: הדמוקרטיה במובנה המהותי שמה את הדגש על ערכי **הכבוד**, **הפלורליזם** ו**הסובלנות** כערכים מרכזיים המנחים את היחסים בין האדם לחברו ובין רשויות השלטון לאזרחים.

ביסוס: ארגון בינלאומי ערך כנס בענייני חינוך ודמוקרטיה. בכנס קרא אחד הדוברים למדינות העשירות בעולם, לתרום כסף למפעלים חינוכיים במדינות שהפכו לדמוקרטיות רק לאחרונה, כדי להנחיל באמצעות החינוך את חשיבות השמירה על זכויות האדם

והאזרח. בכך באה לידי ביטוי הדמוקרטיה במובנה המהותי (דמוקרטיה כהשקפת עולם ואורח חיים).

שאלה מספר 18

זיהוי: סוג החסינות שבא לידי ביטוי בתשובתו של היועץ המשפטי לממשלה הוא **חסינות עניינית/ מהותית**.

הסבר: תפקידה של החסינות העניינית הוא להגן על חבר הכנסת ולפטור אותו מאחריות פלילית או אזרחית לגבי מעשים שעשה או דברים שאמר בתוקף תפקידו. **חבר הכנסת אינו נושא באחריות פלילית או אזרחית בשל מעשה שעשה בעת מילוי תפקידו או למען מילוי תפקידו.**

ביסוס מהקטע: חברי כנסת ממפלגה המייצגת חקלאים חסמו, בניגוד לחוק, את הכניסה לאחד הנמלים כדי למחות על שהממשלה מתירה ייבוא של פירות וירקות, ובכך פוגעת בחקלאים המקומיים. כיוון שחברי הכנסת הם ממפלגה המייצגת חקלאים והם עברו על החוק במטרה לסייע לחקלאים במאבקם, טען היועץ המשפטי לממשלה שהחסינות המהותית מגנה עליהם ומונעת את העמדתם לדין.

שאלה מספר 19

זיהוי: הזכות/ עיקרון שהמדינה מבקשת לממש באמצעות החוק היא **הזכות לשוויון/ עיקרון השוויון**.

הסבר: הזכות של כל אדם שלא יהיה מופלה לרעה ללא הבדל דת, גזע, מין.
ביסוס מהקטע: החוק בישראל, הקובע שליד מבני ציבור יש לשמור מקומות חנייה למכונניות של נכים, ובמקומות שבהם אין חניה פנויה רשאים הנכים לחנות במקומות האסורים לחנייה, מממש את הזכות/ עיקרון השוויון, כיוון שהוא מאפשר לנכים לתפקד כמו יתר האוכלוסייה, בלי שהנכות תפריע להם.